

ТАРАС ШЕВЧЕНКО: НЕЗАКРИТИЙ ГЕШТАЛТ

У Шевченка-художника є ескіз «Розп'яття».

В одному з листів до Варвари Репніної він пише про запрестольний образ розп'яття, який хотів зробити для оренбурзького костюлу. Проте ескіз так і лишився ескізом. На ньому Ісус і двоє злочинців. От тільки на відміну від них, він не прицвяхований і світиться особливим світлом. Зі свідомою любов'ю та покорою Син Божий приймає те, що повинен прийняти. І у цьому така довіра до Бога-Отця, коли ти приймаєш усе і не чекаєш на справжні чи екзистенційні цвяхи або кайданки. На обличчі Ісуса тінь, яка не дає нам до кінця зрозуміти, а що ж відбувається насправді з ним самим. Мусимо здогадуватися і пригадувати Святе Письмо... Якби робота була завершена, то можливо, на долонях з'явилися цвяхи, риси обличчя проступили би чіткіше, була би відкрита Христова рана. Хтозна... Можемо домислювати чимало та різного...

І в цьому Шевченко: починається і завершується трикрапками, за якими ми намагаємося відчитати щось більше за сказане ним. І щороку ближче до 9 березня пробуємо з'ясувати, чому ж він нам не дає спокою ось уже стільки поколінь, чому ми проходимо отой шлях від нелюбові та несприйняття його творчості до захоплення та ледь не фанатичного схиляння перед ним, чому ми у ньому шукаємо розради, підтримки та підтвердження правоти наших дій.

І ми начебто бачимо його, але оте бачення викликає більше питань, ніж відповідей. А в його житті було всього так мало і багато водночас, стільки всього вчасного і невчасного, доречного і недоречного. Зі всіма можливими модусами страждань та радощів. Хоча мабуть, було більше першого, ніж другого.

А ми то скидаємо з нього кожууха, то одягаємо назад, то хочемо бачити його молодим, то старим, то стражденним, то веселим. Розповідаємо про його історію успіху, говоримо про те, що хочемо Шевченка молодого та здорового, десь такого, як на автопортреті 1840 року. І забуваємо при тому, що писався він після тяжкої недуги.

Один із перших академіків – це ж так круто! От тільки це трапилося за рік до його смерті. Чи встиг він насолодитися цим успіхом і порадіти по-справжньому? Після понад 10 років заслання і солдатської муштри. Ви усе ще переконані, що звідти можна повернутися з міцним здоров'ям та невичерпними веселощами? Ви вірите, що умови перебування там несуть нестерпну легкість буття?

Зигмунд Сераковський порівнював Тараса Шевченка з Іваном Богословом, говорячи, що великі люди перетерпіли великі страждання, а одне з найбільших – степ, дика пустеля: «У пустелі жив співець Апокаліпсису – у пустелі живеш тепер ти, наш лебедю!»

Сучасники згадують, що після заслання у ньому важко було впізнати колишнього Шевченка, пишуть про те, що він був фактично знищений як фізично, так і морально. І в цьому особлива жорстокість російської імперії. Ні, не вбити. А знищити морально, підірвати здоров'я. Так, щоб потім писалося: «На той світ, друже мій, до Бога, Почимчикуєм спочивать». Тотальна втома і тотальне виснаження. Арешти та заслання (у контексті часу додаю: участь у навіть переможних та визвольних війнах) не роблять нікого ні здоровішими, ні щасливішими. Бо так влаштована людина. А генії – вони більше люди, ніж символи. Мусимо про це пам'ятати.

Звісно ж, це не означає, що ми маємо посипати голову попелом та оплакувати долю одного із найвеличніших українців. Мова не про те. Ми маємо розуміти, що є факти – ті, які не завжди нам до вподоби, ті, які боліли йому і досі відгукуються болем нам у його рядках. Ті, які не роблять із нього святого чи забронзовілого. І незалежно від того, чи буде він у худі або кожусі, він буде Шевченком, тим, якого не досягнути до кінця, тим, якого ми носимо «немов цвяхок, у серце вбитий».

Ми любимо цитувати правдиві та фейкові цитати Шевченка про москалів, забуваючи, що навіть у «Катерині», так щиро згадуваній нами останні дні, йдеться більше не про ворогів, а своїх, які радо зневажатимуть та нищитимуть і одне одного, і свою країну. Що це? Наша амнезія? Неуважність? Намагання пристосувати Шевченка до того, що нам потрібно тут і тепер?

Зрештою, ми так звикли жити серед цитат Шевченка, а не серед його творів. Цитати – це гарно, але це не зовсім про Шевченка і зовсім не про наближення до нього.

Іноді думаю: а що було би, якби ми розгадали і пояснили собі та іншим загадку його неодмінної причетності до всіх поколінь українців. Що було би, якби ми закрили отой шевченківський гештальт? Чи не виявилось б, що ми стоїмо над розритою могилою і не знаємо, що з цим всім вдіяти? Тому, мабуть, найкраще, що можемо зробити (не для Шевченка, для себе), – це читати його, роздивлятися його картини, обережно торкатися його світлин і пам'ятати сказане колись Іваном Дзюбою, що Шевченка розуміємо настільки, наскільки розуміємо себе. А Леонід Ушкалов додав: «Не більше, але й не менше».

Опубліковано 09.03.2024